

DEUİFD XLIII / 2016, ss. 183-204.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN TEFSİRÜ FÂTİHATİ'L-KİTÂB ADLI RİSALESİNİN TAHKİK VE DEĞERLENDİRMESİ

Nefise EFE*

ÖZ

Niyâzî-i Mısrî, hicrî XI. asırda yaşamış bir Osmanlı âlimidir. Mutasavvıf kişiliği ile şöhrete kavuşmuştur. Pek çok alanda eser te'lif etmiştir. Bu makalemizde ona ait olan Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb adlı yazma eseri dört farklı nüsha çerçevesinde tahkik etmeyi amaçladık. Nüshalar hakkında bilgi verip tahkike geçtik ve eserle ilgili değerlendirme ile makaleyi sonlandırdık.

Anahtar Terimler: Niyâzî-i Mısrî, Tefsir, Fatiha Sûresi

EDITION AND CRITIQUE OF NIYAZI MISRI'S TEFSIRU FATIHATİ'L-
KITAB

ABSTRACT

Niyâzî-i Mısrî, who lived in the XI. century (A.H.), is an Ottoman scholar. He is famous by mystical personality. He has works in the different fields. In this article, we aimed of the edition of the Tafsir Fatiha al-Kitab (Commentary of the Opening Chapter of Quran) by comparing four manuscripts of it. Firstly, we gave an information about the manuscripts and edited it. Secondly, we evaluated and examined the results. And we concluded the article.

Keywords: Niyâzî-i Mısrî, Quranic Commentary, Fatiha Chapter

GİRİŞ

Tarih boyunca yetişmiş büyük insanların yaşadığı zaman ve zemin, onların düşünce dünyasına tesir etmiştir. Büyük insanların düşüncelerinin ürünü olan eserlerini anlamak da o milletin tarihi idrak etmek demektir. Kendi yaşadığı andan bugüne kadar ilahi ve gazelleriyle tasavvufu uğraşanların ilgi odağı olan Niyâzî-i Mısrî de tarihimizin

* Dr., DİB., Uzm. Kur'ân Kursu Öğr., nefiseefe@yahoo.com

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 04/05/2016

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 15/06/2016

mihenk taşlarından birisidir. Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb adlı risalenin neşredilerek, hem Niyâzî-i Mısırî'nin bilinmeyen yönlerini keşfedilmesi hem kültürel mirasımızın bir parçasının gelecek kuşakların hizmetine sunulması gerekiyordu. İşte bu çalışmamızda biz, hem kütüphane raflarında gün yüzüne çıkmayı bekleyen bu risaleyi tahkik ederek ilim dünyasına katkı sağlamayı hem de en çok tefsir edilen sûrelerden birisi olan Fatıha Sûresi'nde tasavvufun etkisini tespit etmeyi amaçladık.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN HAYATI

Asıl adı Mehmed'dir.¹ Şiirlerinde Mısırî ve Niyâzî mahlaslarını kullandığı için Niyâzî-i Mısırî ismiyle meşhur olmuştur.² 1027/1618 yılında Malatya'da doğmuştur.³ Nakşibendî tarikatı mensubu olan babasının tekliflerine itiraz ederek gençliğinde Halvetî tarikatı şeyhi Malatyalı Hüseyin Efendi'ye intisab etmiştir. Diyarbakır ve Mardin'de mantık ve kelim ilimlerini tahsil ettikten sonra Mısır Ezher Medresesi'nde okumuştur. Bu sırada intisab ettiği Kâdirî şeyhi kendisine "Zahir ilim talebinden tamamen vazgeçmedikçe tarikat ilmi sana açılmaz" demiştir. Bu sözden sonra kararsız kalan Niyâzî-i Mısırî'ye, Abdülkadir-i Geylanî Hazretleri rüyasında zuhur edip zahir ilimlerini öğrenip amel etmesini söyleyip, tarikat ilmine ise bir mürid ışığında ulaşabileceğini ama nasibinin bu şehirde olmayıp Anadolu tarafında olduğunu işaret etmiştir. Bu rüya üzerine ilmî hayatına yeni bir yön çizen Niyâzî-i Mısırî, Mısır, Suriye ve Anadolu'nun farklı şehirlerini gezdikten sonra 1646 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da sonra Uşak'a oradan da Elmalı'ya gitmiş ve Ümmî Sinan'a intisab etmiştir.⁴ Uşak, Çal ve Kütahya'da irşad görevi yapmıştır. Ardından 1669'da Bursa'ya yerleşip Ulu Cami civarında irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Hayatında önemli bir yer arz eden Bursa'da sekiz yıl kaldıktan sonra Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın davetiyle iki defa Edirne'ye gitmiştir. Eski Cami'deki bir vaazında

¹ Mustafa Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısırî", İstanbul, 2007, XXXIII, s. 167.

² Şiirlerinde kullandığı Mısırî ve Niyâzî mahlasları için bakınız: Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî Divanı*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, trs., s. 5, 8, 9, 10, 66, 75, vb.

³ Niyâzî-i Muhammed Mısırî, *Mavâidü'l-İrfan: İrfan Sofraları*, (Tercüme: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara, 1971, s. 1; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul, 1333/1917, I, 173.

⁴ Niyâzî-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, s. 39-40.

kullandığı sözlerden dolayı Rodos'a sürgün edilmiştir. Affedilmesiyle Bursa'ya dönse de iki defa Limni Adası'na on altı yıl kadar sürgüne mahkum edilmiş ve Limni Adası'nda bir müddet sonra 20 Recep 1105 (16 Mart 1694)'te, 78 yaşında⁵ vefat etmiştir.⁶

ESERLERİ

Müellifin, çoğu birkaç varaklık risalelerden oluşan otuzdan fazla eseri ve önemli kişilere gönderdiği mektupları vardır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb: Neşrettiğimiz eserdir.
2. Mevâidü'l-İrfân: 71 sofradan (bölümden) oluşan eser, genellikle ayet ve hadislerin tasavvufi yorumlarını içerir.⁷
3. Mecâlis: Nisâ, Maide, En'am ve Kadr Sûreleri'nin işâri tefsiridir.⁸
4. Devre-i Arşkiye: Üç bab ve bir hatimeden oluşup burçlar, kıyamet ve alametleri gibi konuları ihtiva eder.⁹
5. Divan: Birçok nüshası bulunan eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.¹⁰ Divan'daki bazı şiirler bestelenmiştir.¹¹
6. Mecmua: Niyâzi-i Mısri'nin bizzat kendi el yazısıyla kaleme aldığı iki mecmuadan oluşur.¹²
7. Tuhfetü'l-Uşşâk: Allah, varlık, insan, ibadet gibi konuları içerir.¹³

⁵ Niyâzi-i Mısri, Divan'ındaki bir beyitinde yetmiş sekiz yaşına geldiğini ve artık ihtiyarladığını beyan etmiştir: Niyâzi-i Mısri, *Niyâzi Divanı*, s. 107.

⁶ Niyâzi-i Mısri, *Niyâzi Divanı*, s. 3; Niyâzi-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 1-4; Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 167.

⁷ Niyâzi-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 8-194; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 167; Mustafa Kara, *Niyâzi-i Mısri*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 25.

⁸ Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 167.

⁹ Niyâzi-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 5; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 167.

¹⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 167.

¹¹ Örneğin "Derman arardım derdime derdim bana derman imiş" dizesiyle başlayan şiiri, bakınız: Niyâzi-i Mısri, *Niyâzi Divanı*, s. 126.

¹² Kara, *Niyâzi-i Mısri*, s. 25-26; Aşkar, *DİA*, "Niyâzi-i Mısri", XXXIII, s. 168.

8. Tesbi'i Kaside-i Bürde: İmam Busırî'nin Kaside-i Bürde adlı eserine tahmis ve tesbi' yapmıştır.¹⁴

9. Ta'bîrâtü'l-Vâkıât (Tabirname): Rüya sahibinin geçeceği merhaleleri ihtiva eden bu risale neşredilmiştir.¹⁵

10. Es'ile Ecvibe-i Mutasavvıfane (Risale fi't-Tasavvuf): Bazı tasavvuf terimleri açıklanmıştır.¹⁶

11. Şerh-i Esmâi'l-Hüsnâ: Allah'ın bazı isimlerinin tasavvufî şerhidir.¹⁷

12. Şerh-i Nutk-i Yûnus Emre: Yunus Emre'nin bir şiirinin şerhidir.¹⁸

13. Risâle-i Haseneyn: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in nübüvvet yoluyla peygamber olduğuna dair bir risaledir.¹⁹

Müellifin bunlar dışında çoğu birkaç sayfadan oluşan Tefsîr-u Sûre-i Yusuf, Risâle-i Eşrâtu's-Sâat, Risale-i Hızriyye, Risâle-i Nefise, Risâle-i Tevhid gibi risaleleri ve mektupları mevcuttur.²⁰

NİYÂZÎ-İ MİSRÎ'NİN FATİHA SÜRESİ TEFSİRİ ve NÜSHALARI

Tasavvufî yaşamda şeyh, kayıtsız şartsız tâbi olunan merkez kişidir. Mürid, müridinin görüşlerini benimser ve onu taklit eder.²¹

¹³ Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 168.

¹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Kara, *Niyâzî-i Mısrî*, s. 24. Niyâzî-i Mısrî, Mevâidü'l-İrfân adlı eserinde Tesbi'i Kaside-i Bürde'yi yazma sebebini belirtmiştir: Niyâzî-i Mısrî, *İrfan Sofraları*, s. 44-46.

¹⁵ Niyâzî-i Mısrî, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 174; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 168.

¹⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 168.

¹⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 168.

¹⁸ Niyâzî-i Mısrî, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 168.

¹⁹ Niyâzî-i Mısrî, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173. Niyâzî-i Mısrî'nin bu düşüncesi çok eleştirilmiş ve buna bazı siyasi sebepler de eklenince uzun bir sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Ekrem Demirli, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", İstanbul, 2007, XXXIII, s. 168; Süleyman Ateş, *İrfan Sofraları'nın* önsözü, s. II.

²⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173-174; Kara, *Niyâzî-i Mısrî*, s. 8-26; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısrî", XXXIII, s. 167-168.

Niyâzî-i Mısırî, birçok yer gezip birçok müşiddeden ders almıştır. Malatya'da iken Hüseyin Halvetî'den, Mısır'dayken İbrahim Kadiri'den, Uşak'tayken Mehmet Halvetî'den son olarak da Ümmî Sinan'dan²² ders almıştır.²³ Niyâzî-i Mısırî'nin hayatındaki çeşitliliğin tefsir alanına yansımaları tespit edebilmek için bu tahkik çalışmasını yaptık. Sonuçta müellifin tefsir hakkındaki görüşlerini, Fatiha Sûresi ile ilgili yorumlarını ve yaşamından taşıdığı izleri bu risalede gördük. Çünkü İslam inancının özlü bir hulasası gibi olan Fatiha Sûresi, Kur'an'ın ilk sûresi olmakla kalmamış en çok ezberlenip sık sık tekrar edilmesiyle, her rekatta okunmasıyla Müslümanların hayatında baş tacı olma özelliğini hep korumuştur. Fatiha Sûresi, günlük hayatta olduğu gibi tefsir külliyatlarının içinde veya müstakil eserler içinde tefsir edilmesiyle; makalelere, tezlere konu olmasıyla da akademik çalışmaların da ilgi odağı olmuştur.²⁴

Niyâzî-i Mısırî'nin Fatiha Sûresi Tefsiri adlı risalesinin kütüphanelerimize kayıtlı 4 nüshası bulunmaktadır. Bu 4 nüshanın hiçbirinde müellif nüshası olduğunu kesin olarak belirten bir ifade olmasa da risalenin başlığının 4 nüshada da yakın ibarelerle "Muhammed el-Mısırî'nin Fatiha Tefsiri" şeklinde yer alması eserin müellife nisbetini doğrulamaktadır.

Bu çalışmamızda değerlendirdiğimiz 4 nüsha ise şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü numara 36'da kayıtlı eser toplam 1 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 19 satır, 2. sayfasında 29 satır bulunmaktadır. Eserin dili Arapça olup, nerede ve ne zaman yazıldığını içeren bir ferağ kaydı yoktur.

2. Millî Kütüphane 853 arşiv numarasında kayıtlı eser toplam 2 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 10 satır, 2. sayfasında 15 satır, 3. sayfasında 15 satır, 4. sayfasında 16 satır bulunmaktadır. Eserin dili

²¹ Kara, *Niyâzî-i Mısırî*, s. 16.

²² Niyâzî-i Mısırî, Ümmî Sinan ile ilgili duyularına Divan'ında da yer vermiştir: *Niyâzî-i Mısırî, Niyâzî Divanı*, s. 74.

²³ Niyâzî-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, s. 40; Kara, *Niyâzî-i Mısırî*, s. 16-17.

²⁴ Fatiha Sûresi üzerine yazılan tefsirler ve onların tasnifi hakkında genel bilgi için bakınız: Erhan Yetik, "Tasavvufî Açından Fatiha Tefsiri (İsmail-i Ankaravî'nin Futûhat-ı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, 1996, Sayı: 8, s. 47-49.

Arapça olup, yazısı okunaklıdır. Nerede ve ne zaman yazıldığı belli değildir.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 620'da kayıtlı eser toplam 4 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 7 satır, 2. sayfasında 17 satır, 3. sayfasında 17 satır, 4. sayfasında 17 satır, 5. sayfasında 17 satır, 6. sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Eserin sonundaki kayda göre bu nüshayı Derviş Mustafa istinsah etmiştir. Yazısı okunaklı, dili Arapça'dır; fakat ebced hesaplarını içeren 6. sayfa Osmanlıca'dır. Yazım tarihi yoktur.

4. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 244'da kayıtlı eser toplam 2 varaktır. 1. Sayfada 14 satır, 2. sayfasında 17 satır, 3. sayfasında 17 satır, 4. sayfasında 17 satır vardır. Müstensihî ve yazım tarihi yoktur.

Bu nüshaların hiçbirinin kenar boşluklarında haşiye türünden bilgiler not edilmemiştir.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ FATİHA SÛRESİ TEFSİRİ'NİN TAHKİKİNDE KULLANILAN YÖNTEM

Mevcut nüshalardan Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü numara 36'da kayıtlı olan nüshayı, tam bir nüsha olması ve ifadelerde yazım hatasının az olması sebepleriyle esas nüsha olarak kabul ettik, bu eseri (١) harfî ile gösterdik. Bu nüshalardan Millî Kütüphane numara 853'de kayıtlı eseri (٢) harfî ile gösterdik. Bu nüshada ifadeler daha kısa geçilmiş, tefsir bir nevi özetlenmiştir. Ayrıca yazım hatası da çoktur. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 620'da kayıtlı eseri ise (٣) harfî ile gösterdik. Eserin sonundaki ifadeye göre bu nüshayı Derviş Mustafa istinsah etmiştir. Bu nüshada sûrenin tefsirinin başında ve sonunda ebced hesapları olduğu için en uzun nüsha budur. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü 244 numaradaki eseri ise (٤) harfîyle gösterdik.

Ana metin olarak Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü 36 numarada kayıtlı olanı esas aldık; bununla birlikte metinlerdeki farklılıkları dipnotlarda belirttik ve gerekli hallerde düzeltmeler de yaptık.

25 هذا تفسير الفاتحة الشريفة للحقير محمد المصري قدس سره العزيز

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ
وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا
الصَّالِينَ﴾²⁶

روى عن النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁷ أَنَّهُ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ أَثَلَاثًا²⁸:
ثَلَاثًا²⁹ لِي وَثَلَاثًا لِعَبْدِي³⁰ وَثَلَاثًا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ»³¹ الحديث³² ... فما كان لله³³

25 ب: رسالة الشيخ مصري رحمه الله، ج: هذا تفاسير فاتحة الكتاب للشيخ المصري سلمه الوهاب

26 سورة الفاتحة، 7-1/1، ج: + الاسماء من اول الفاتحة الى اسم صراط الثاني دون ذاتها $\frac{5698}{\text{بوقدر}}$ اى ﴿مُسْتَقِيمٌ﴾.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ الاسماء الالفية مع الذوات و عشرات المائة المكررة جمعا 3532. اطلاق امرى كللى
يارين بو قدر اولور $\frac{\text{غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ}}{3244}$ قاره باش ابتدا كللى بوكون عدد بو قدر. ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾
ولأسمها مع الذوات احد الثنائيات يهوديه 3863 حسن ابتدا كللى بوكون عدد بو قدر. ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا
الصَّالِينَ﴾ مع $\frac{\text{المآت}}{3800}$ و $\frac{\text{نقطها المدغمتان}}{60}$ بلا اسميها ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِينَ﴾ $\frac{\text{جمعا ذوات}}{4315}$ مع اسمى
المدغمتين. كويرلى زاده احتفا ايده لى بوكون عدد بودر.

27 د: صلعم

28 ب: أثلاثاً

29 ب: ثلاث

30 ب: العبدى

31 ب: سئل

32 مالك بن أنس أبو عبدالله الأصبحي، موط، (تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي)، دار إحياء التراث العربي، مصر، بدون
تاريخ، كتاب الصلاة 39؛ أحمد بن حنبل أبو عبد الله الشيباني، المسند، (المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد
وآخرون)، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، بيروت، 2001/1421، XIII، 231؛ مسلم بن الحجاج أبو الحسين
القشيري، صحيح مسلم، (تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي)، دار الجليل، بيروت، بدون تاريخ، كتاب الصلاة 38.

33 ب ج: الله

فمن أوّلها إلى ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ وما كان للعبد فهو ﴿إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُ وَإِنَّا كُنَّا نَسْتَعِينُ﴾ وما هو بين الله وبين العبد فمن اهدنا إلى آخرها.

اعلموا أنّ الفاتحة سلطان جميع السور ولهذا تقدّمت جميعها ومع تقدّمها على جميع السور تأخرت عن³⁴ جميعها فكانت مفتوح³⁵ كتاب الله ومنتهاه³⁶ كالشمس تظهر³⁷ للعينين من بعد صغيرة وتكل الطرف من امم وينبغي ان يكون السلطان هكذا للخلق ليعمّ نفعه لهم. وتقرأ ايضاً في جميع ركعات³⁸ الصلوة وبها تتمّ الدعوات. فواجب على كلّ سلطان ان يكون متحقّقاً³⁹ بها او متخلّقاً⁴⁰ او متعلّقاً ولا يكون رابعاً. فالتحقيق⁴¹ ان يكون⁴² كصهيب⁴³ 44 رضى الله عنه⁴⁵ قال في حقه رسول الله صلّى الله تعالى عليه وسلم⁴⁶: «نعم الرجل صهيب لو لم يخف⁴⁷ الله لم يعصه»⁴⁸ يعنى فكيف اذا

34 ب: من

35 ب: مفتوح

36 ب: منتهاها

37 ب: فظهر

38 ب: ركعات

39 ب: متحقّقاً

40 ب: متخلّقاً

41 ب ج د: فالتحقيق

42 ب: - ان يكون

43 د: كصيب

44 صهيب بن سنان الرومي. انظر: ابن سعد أبو عبد الله الهاشمي، *الطبقات الكبرى*، (تحقيق: محمد عبد القادر عطا)، دار الكتب العلمية، الطبعة الأولى، بيروت، 1990/1410، III، 169-173؛ أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني، *معرفة الصحابة*، (تحقيق: عادل بن يوسف العزازي)، دار الوطن، الطبعة الأولى، الرياض، 1998/1419، III، 1496؛ أبو عمر يوسف بن عبد الله النمري، *الاستيعاب في معرفة الأصحاب*، (تحقيق: علي محمد الجاوي)، دار الجيل، الطبعة الأولى، بيروت، 1992/1412، II، 726-733.

45 ج: - رضى الله عنه، ج: + من حيث، د: حيث

46 د: صلعم

خاف. والتخلّق⁴⁹ ان يكون عالماً عاملاً ذا ورع والتعلّق⁵⁰ ان كان امّياً⁵¹ ان يتشبّه⁵² بأذيال العلماء العاملين الورعين. فهذا هو العدل ورابع هذه الثلث⁵³ ظلم و بقدر العدل يعمر الدين والدنيا وبقدر الظلم يهدم الدين والدنيا وكلّ عادل فهو مهدي زمانه وكلّ جائر⁵⁴ فهو دجال زمانه. معنى الظلم ظلّمه يظلمه بالكسر⁵⁵ ظلّمًا ومظلمةً بكسر اللام⁵⁶ واصل الظلم وضع الشيء في غير موضعه ويقال من أشبهه اباه فما ظلم وفي المثل⁵⁷ ”من استرعى الذئب فقد ظلم“ كذا في مختار الصحاح⁵⁸ والسلطان إن أراد ان يكون محموداً عند الله وعند الناس فليلمز العدل والانصاف والتخلّق بأخلاق⁵⁹ الله الاربعة⁶⁰ في الفاتحة.

47 ب: لم يحف

48 في اسناد هذا القول اختلاف. يسند هذا القول الي عمر بن الخطاب. انظر: أبو إسحاق إبراهيم بن السري الزجاج، **معاني القرآن وإعرابه**، (تحقيق: عبد الجليل عبده شلي)، عالم الكتب، الطبعة الأولى، بيروت، 1988/1408، III، 199؛ أبو القاسم محمود جار الله الزمخشري، **الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل**، دار الكتاب العربي، الطبعة الثالثة، بيروت، 1407، II، 607.

49 ب: والتخلّف، ج: والتخلّف

50 ب: والتعلّف

51 ب: اتيال امّيان

52 ج: ان تشبّه

53 ب: الثلثة

54 ب: جائر

55 ب: ظلّمه بظلمه بالكسر اللازم

56 ب: - ظلّمًا ومظلمةً بكسر اللام

57 أبو الفضل أحمد بن محمد الميداني، **مجمع الأمثال**، (تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد)، دار المعرفة، بيروت، بدون تاريخ، II، 302 .58 زين الدين أبو عبد الله أبي بكر الرازي، **مختار الصحاح**، (تحقيق: يوسف الشيخ محمد)، المكتبة العصرية، الطبعة الخامسة، بيروت، 1999/1420، I، 197.

59 ب: اخلق

60 د: بأخلاق الاربعة

أولها ان يكون ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الَّذِينَ تَحْتَ حُكْمِهِ يَعْنِي يَطْعَمُ الْجَائِعَ وَيُرْوِي الْعَطْشَانَ⁶¹ وَيَكْسِي الْعَارَى وَيَسْكُنُ⁶² الْغَرِيبَ، كَمَا فَعَلَ عَمْرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي خِلَافَتِهِ الشَّيْبِ⁶³ الْمَجُوسِي الَّذِي يَسْأَلُ النَّاسَ فَقَالَ اخذنا في حال شبابك الخراج منك والآن عمزت عن الكسب فلازم⁶⁴ علينا ان نعير لك شيئاً من بيت المال فعين له منه مقدار قوته. وثانيها ﴿رَحْمَانًا﴾ لْجَمِيعِ⁶⁵ عِبَادِ اللَّهِ⁶⁶ فِي دُنْيَاهُمْ حَافِظًا أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَعَرَضَهُمْ. وَثَالِثُهَا ﴿رَحِيمًا﴾ لِلْمُؤْمِنِينَ فِي أُمُورِ آخِرَتِهِمْ كِبَاءَ الْمَكْتَبِ وَالْمَدْرَسَةِ وَالْمَسْجِدِ⁶⁸ وَالْجَامِعِ وَالصَّوْمَعَةِ وَكُلِّ شَيْءٍ يَلْزَمُ لِلْآخِرَةِ. وَرَابِعُهَا ان يَكُونَ ﴿مَالِكِ يَوْمِ﴾⁶⁹ وَهُوَ الْجِزَاءُ⁷⁰ لِأَعْمَالِ⁷¹ الْخَلْقِ خَيْرًا وَشَرًّا. فَيَوْمَ الدِّينِ يَوْمَ الدَّعْوَى بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ فَيُحْكَمُ بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ⁷² بِمَقْتَضِي الشَّرْعِ. فَسُلْطَانُ هَذَا خَلْقُهُ يَسْتَعْبِدُ لَهُ جَمِيعُ الْخَلْقِ بِالطَّوْعِ وَالْإِقْبَالِ وَيَكُونُ هُوَ الْمَحْمُودَ لَا الْمَسْتَمِيَّ بِاسْمِ الْمَحْمُودِ وَفِي الْمَثَلِ «الانسان عبید الاحسان»،⁷³ وَقَوْلُهُ تَعَالَى ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الْآيَةُ تَعْلِيمٌ لِلْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّهُمْ لَا

61 ب: للعطشان

62 ب: وليكن

63 ب: لشعيب، ج: لشيب

64 ب: ولازم

65 ب: ثانيهما

66 د: بجميع

67 ب: يجمع عبداته

68 ب: - والمسجد

69 ب: مالك يوم الدين

70 ب: الجزاء

71 ب ج: الاعمال

72 في نسخة ب من هنا الى اخر الرسالة يوجد ملخصا

73 أبو منصور عبد الملك بن محمد الثعالبي، التمثيل والمحاضرة، (المحقق: عبد الفتاح محمد الحلوي)، الدار العربية للكتاب، بدون مكان، 1981، ص. 305؛ محيي الدين ابن الخطيب محمد بن قاسم بن يعقوب، روض الأخيار المنتخب من

ربيع الأبرار، دار القلم العربي، حلب، 1423، ص. 80.

يسألون الا خلاصة المسائل⁷⁴ وهي الهداية الي الصراط المستقيم الذي أنعم على الانبياء والأولياء والصالحين. فإنه الصراط الأول يهتدي اليه المؤمنون المخلصون والمراؤون والمنافقون المغضوبون عليهم والضالون⁷⁵ مثل⁷⁶ الصلوة صراط مستقيم⁷⁷ فإذا خلط⁷⁸ فيها الرياء والنفاق لا يكون⁷⁹ مستقيماً وكذا سائر العبادات حتي ان الغزاة طريق مستقيم فاذا فر من الصف عند القتال اولا يمد الي الذين قاتلوا مع الكفار وهو يقدر على ذلك فطريق الغزاة ليس بمستقيم له فكيف اذا اغار⁸⁰ اموال القاتلين وقت قتالهم مع الكفار فمثل هؤلاء العسكر هم جند الشيطان وجند الدجال. والصراط الثاني هو الذي لا يهتدي اليه الا خلاصة عباد الله وهم الانبياء والأولياء والصالحون المخلصون فينبغي لكل مؤمن ان لا يسأل من الله الا الهداية الي هذا الصراط المستقيم الذي وعده لهم بقوله تعالى ولعبدى ما سأل فقراءة⁸¹ احد الفاتحة هكذا مرة واحدة في جميع عمره خير له من قراءة⁸² بلسانه كل يوم الف مرة. فشرعت له كرارا في جميع احواله ليحصل له مرة واحدة في عمره هكذا يسر الله لنا ولجميع المؤمنين⁸³ آمين يا مجيب السائلين ويا ارحم الراحمين.⁸⁴

يظهر عدل الله شرقاً وغرباً وشخص امام المؤمنين رميم

74 د: خلاصته

75 ج: ولا الضالين

76 ج: مثلاً

77 ج: المستقيم

78 د: خلطوا

79 ج: ولا يكون

80 د: عاد

81 ج: فقراءة

82 ج: قراته

83 ج د: + والمؤمنات

84 د: - ويا ارحم الراحمين، د: + م م م

ذواتها جميعا⁸⁵ $5098=361+4737$ ي س ي س ي فا⁸⁶ $\frac{س}{3} \frac{ي}{6} \frac{س}{10}$ الاسماء المآت هذا
بوكون⁸⁷ ايام حسمنز⁸⁸ بو قدردر⁸⁹

قوله تعالى حكاية عن قصة الحضر عم 26 5862 ذى الحجة ﴿هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ
سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا أَمَّا السَّؤِينَةُ﴾⁹⁰ الى اخر الرسالة شيخ مصرى ديوانده
مسطوردر.

85 ج: جمعا

86 ج: + س

87 ج: + عدد

88 ج: + حسامنز

89 ج: + بوكون عدد ايام حسامنز بو قدردر. حضرت مصرى افندى قدس الله سره العزيز. فاتح شريفه تفسيرنى بعد
الوعظ امت محمد سيزه هبه اولسون بزم كتابمز يوق. قبيل الصبح موهبه الهيه اولدى نسخه سين آلوب مصره
واستانبوله وسلانيكه كتورك حمايل يرينه طاشيك ابتداء صومعه شريفه به چاغوروب الحمد لله عالم معنى ظهور
بولدى ﴿فَرُوحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ﴾ (سورة الواقعة، 89/56) كندى خط جليل لرى اولان جزء شريفى ويروب بو
فقير دخى پدرم الحاج عمرك مسجندنه يازركن سعادتيله اول اره كلدي. بر شي دخي ظهور بولدي. غايت لطيفدر
حضرت شيخ بو مجلس عدلك شرقه وغربه كتمسنه اشارت بيورمشلر. عنقاي الهه ويروب حساب ايليوب بو تاريخي
دخي تفسير فاتحه به خاتمه ايدرك ديو حضرت شيخك امرليله فوق الامضا اولان عنقا بيتي وتاريخي ثبت اولندى.
الحمد لله ثم الحمد لله بقلم الفقير. درويش مصطفى الواعظ بقواله.

90 سورة الكهف، 79-78/18

NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN FATİHA SÛRESİ TEFSİRİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Niyâzî-i Mîsrî, Fatiha Sûresi'nin tefsirine sûrenin faziletini anlatan şu hadisle konuya başlamıştır: «Allah Rasülü'nden (sav) rivayet edildiğine göre O (sav) şöyle dedi: Allah dedi ki: Fatihatü'l-Kitab'ı üçe ayırdım: Üçte biri benim için, üçte biri kulum için, üçte biri de benim ile kulum arasındadır. Kuluma dilediği verilecektir». Hadisin devamında ise sûrenin başından ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayetine kadar Allah için ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ayetinin kul için, ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinden sonuna kadar da Allah ile kul arasında olduğunu söylemiştir. Niyâzî-i Mîsrî, bu kutsî hadisi lafzen değil manen rivayet etmiş, ayrıca hadisin metnini de muhtasar olarak nakletmiştir. Çünkü müellifin kaynağını belirtmeden verdiği bu rivayet, hadis külliyyatımızda şöyle geçmektedir: “Namazı (Fatiha'yı) kulumla kendi aramda yarı yarıya paylaştırdım ve kulum dilediğini alacaktır. Kul “Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur” deyince Allah, “Kulum bana hamdetti” buyurur. Kul “Rahman ve Rahim” deyince” Allah, “Kulum beni övdü” der. “Ceza gününün tek sahibi” deyince “Kulum benim yüceliğimi dile getirdi” der. “Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz” deyince “Bu, kulumla benim aramda olan ortak kısımdır ve istediği kulumun olacaktır” buyurur. Kul “Bizi dosdoğru yola (nimete erdirdiklerinin yoluna) ilet, gazaba uğramışların yoluna ve doğrudan sapmışların yoluna değil” deyince Allah, “İşte bu, kuluma aittir ve kuluma istediği verilecektir” buyurur.⁹¹ Görüldüğü gibi Niyâzî-i Mîsrî, hadisin şerhinde farklı bir çizgi izlemiştir. Niyâzî-i Mîsrî, “Sûrenin başından ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ayetine kadar Allah için” derken hadisin metniyle ortak görüş belirtmiş ama ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayeti kul için, ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 239-240; Müslim, *Sahih*, Kitabü's-Salat, 11; Muhammed b. Yezid İbn Mace el-Kazvinî, *Sünen*, Kitabü'l-Edeb, Babü Sevabî'l-Kur'an, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, yrs, trs. Bu hadisin Arapça metni şöyledir: (قسمت الصلاة بيني وبين عبدتي نصفين ولعبدتي ما سأل ، فإذا قال العبد : الحمد لله رب العالمين ، قال الله تعالى : حمدني عبدتي ، وإذا قال : الرحمن الرحيم ، قال الله تعالى : أثنى علي عبدتي ، وإذا قال : مالك يوم الدين ، قال : مجدي عبدتي ، وقال مرة : فوض إلي عبدتي ، فإذا قال : إياك نعبد وإياك نستعين ، قال : هذا بيني وبين عبدتي ولعبدتي ما سأل ، فإذا قال : اهدنا الصراط المستقيم ، صراط الذين أنعمت عليهم ، غير المغضوب عليهم ولا الضالين ، قال : هذا لعبدتي ولعبدتي ما سأل

﴿الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinden sonuna kadar da Allah ile kul arasındadır” ifadesiyle farklı bir yorum yapmıştır. Çünkü hadisin metninde ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayetinin Allah ile kul arasında, ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinden sonrasının ise kul için olduğu şeklindedir. Niyâzî-i Mısırî'nin hadisi farklı yorumlamasının nedeni sürgünler veya değişik nedenlerle kaynak kitaplara ulaşamaması da olabilir veya ulaştığı kaynaklardaki yorumdan farklı düşünmesi de olabilir. Çünkü Niyâzî-i Mısırî de, müstensihler de bu risalenin nerede ve ne zaman bittiğine dair bir ferağ kaydı düşmemişlerdir.

“اعلموا” ifadesiyle asıl konuya geçip onu geliştiren Niyâzî-i Mısırî, Fatıha Sûresi'nin, bütün sûrelerin sultanı olduğunu bunun için hepsinin önüne geçtiğini bununla birlikte hepsinin de arkasında kaldığını söylemiştir. Müellif, bu sûreyi, sultan diye methettikten sonra sûreyi günü hem başlatan hem de kapatan güneşe benzetmiştir. Her rekatta okunduğunu ve bütün duaların onunla bitirildiğini söyleyerek de sûrenin önemine işaret etmiştir. Sonrasında ise “sultan” benzetmesindeki “Sultan” olmanın sorumluluklarına geçmiş ve orijinal yorumlar yapmıştır. Çünkü Niyâzî-i Mısırî'ye göre sultan, “kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş veya ilmiyle amel eden ya da âlimlere sevgiyle bağlı birisi olmalıdır, dördüncüsü olmamalıdır”. Süheyb er-Rûmî'yi “kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş” kişilere örnek olarak vermiş ve Allah Rasûlü'nün (sav) Süheyb er-Rûmî hakkındaki «Süheyb, ne iyi bir adamdır, Allah'tan korkmamış olsa, yine de O'na isyan etmezdi» sözüyle bunu desteklemiştir. Fakat Niyâzî-i Mısırî'nin naklettiği bu hadis, kaynaklarda, Hz. Ömer'in sözü olarak geçmektedir.⁹² Niyâzî-i Mısırî, sultanda bulunması gereken bu üç vasfın⁹³ adalet olduğunu, sultanın taşımaması gereken dördüncü vasfın ise zulüm olduğunu söylemiştir. Adalet ve zulüm kıyasını yapan müellif, konuyla ilgili darb-ı mesel kabilinden olan

⁹² Ebû İshak İbrahim b. es-Sirrî ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İrabühü*, (Thk: Abdülcélil Abduh Şelebî), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1408/1988, III,199; Ebü'l-Kasım Mahmud Carullah ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakaiki Gavâmidit-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1407, II, 607.

⁹³ “Kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş veya ilmiyle amel eden ya da âlimlere sevgiyle bağlı birisi”.

şu belîğ sözleri dile getirmiştir: “Kişi adaleti ölçüsünce dini ve dünyayı ma'mur eder, zulmü ölçüsünce de dini ve dünyayı yıkar. Her adalet sahibi, zamanının mehdisidir (yol göstericisidir), her zalim de zamanının deccalidir”. Müellif, bu güzel sözlerle şairliğinden bir numune ortaya koymuştur. Daha sonra da “الظلم” zulüm kelimesinin, bir şeyi olması gereken yerin dışına koymak anlamında “ظلمه يظلمه” ikinci babdan gelen lazım bir fiil olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Muhtaru's-Sihah'dan aktardığı “Sürüyü kurda emanet eden ona zulmeder” darb-ı meseliyle⁹⁵ konuyu örneklendirmiştir. Müellifin yaptığı etimolojik tahlil güzel fakat birinci dereceden önemli ve gerekli bir bilgi değildir; çünkü Fatiha Sûresi'nde geçen kelimelerin tahlili yapılmazken sûrenin tefsirinde geçen bir sözcük irdelenmiştir.

Adil olup zalim olmaması gereken sultanın özelliklerini anlatarak konudan uzaklaşan Niyâzî-i Mısri, tekrar sûrenin tefsirine dönmüş ve “Sultan hem Allah hem de insanlar katında övülmek isterse adaletli, insafli ve Fatiha Sûresi'nde geçen Allah'ın dört ahlakıyla ahlaklanmış olması gerekir” demiştir. Buradaki dört ahlakı da şöyle sıralamıştır:

1. Birinci ahlak: ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ Âlemlerin rabbi yani hükmü altında bulunanların rabbi demektir. Bu da, açları doyuran, susuzları kandıran, çıplakları giydiren, gariblere yurt bulan demektir. Niyâzî-i Mısri, hilafeti zamanında, dilencilik yapan yaşlı Mecusiye yardım eden Hz. Ömer'in bu vasıfları taşıdığını söylemiştir. Hz. Ömer, o ihtiyar kişiye “Senin gençliğinde senden haraç alıyorduk, şimdi kazanmaktan acizsin, Beytü'l-Mal'dan sana bir şey (maaş) bağlamamız gerekir” demiş ve ona yetecek kadar maaş vermiştir.

2. İkinci ahlak: ﴿الرَّحْمَنِ﴾ Kullarının bu dünyada canlarını, mallarını, işlerini ve ırzlarını koruyan demektir.

3. Üçüncü ahlak: ﴿الرَّحِيمِ﴾ Mü'minlere, mektep, medrese, cami, kilise gibi ahiretle ilgili tüm işlerde merhametli olan demektir.

⁹⁴ Ebü'l-Fadl Ahmed b. Muhammed el-Meydanî, *Mecmeu'l-Emsâl*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs, II, 302.

⁹⁵ Ebû Bekr Zeynüddin Ebû Abdullah er-Râzî, *Muhtaru's-Sihâh*, (Thk: Yusuf eş-Şeyh Muhammed), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1420/1990, I, 197.

4. Dördüncü ahlak: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ Hayrıyla ve şerriyle insanların amellerinin karşılığını veren demektir. Din günü ise iki kişi arasındaki davanın görüldüğü gün demektir. Allah o gün iki kişi arasında şeriata gereğince adaletle hüküm verir.

Niyâzî-i Mısırî, bu dört ahlaka sahip olan sultana, halkının itaat edeceğini ve onu öveceğini söylemiştir. Bunu da “İnsan ihsanın kuludur”⁹⁶ darb-ı meseliyle örneklendirmiştir.

Her ne kadar ferağ kaydı olmasa da Niyâzî-i Mısırî, bu sözleriyle zamanın yönetimine gönderme yapmıştır. Çünkü hayatına baktığımızda Rodos’la başlayıp Limni adasıyla devam eden, hayatının çoğunu geçirmesine ve ömrünün de Limni adasında son bulmasına sebep olan sürgünler silsilesinin arkasındaki gerçek sebebin, devlet adamlarına yönelttiği eleştirilerin olduğu söylenmiştir.⁹⁷

Niyâzî-i Mısırî ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَعِينُ﴾ ayetini tefsir etmeden ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ﴾ ayetinin mü’minlere, isteyecekleri her şeyin özünü (ihlasını) istemeleri konusunda bir öğreti olduğunu söylemiştir. ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetini, mü’minlerin sadece her şeyin özü olan ihlası istemeleri şeklinde yorumlayan Niyâzî-i Mısırî, ihlasın da dosdoğru yola ulaşmak olduğunu söylemiştir. Ayeti ayetle⁹⁸ tefsir ederek bu dosdoğru yolda yürüyenlerin peygamberler, evliyalar ve salihler olduğunu ifade etmiştir. Müellife göre iki yol vardır: Birinci yola ihlaslı mü’minler, gösteriş yapanlar, Allah’ın gazab ettiği münafıklar ve yoldan çıkanlar yani herkes girer ama ikinci yola ise sadece Allah’ın ihlaslı kulları girer. İhlaslı kullar ise, peygamberler, evliyalar ve salih kişilerdir. Müellif,

⁹⁶ Ebu Mansur Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî, *et-Temsîl ve'l-Mubâdara*, (Thk: Abdulfettah Muhammed el-Hulv), Darü'l-Arabiyye li'l-Kitab, yrs, 1981, s. 305; Muhyiddin İbnü'l-Hatîb Muhammed b. Kasım b. Yakub, *Ravzu'l-Ahyâri'l-Müntehab min Rebû'l-Ebrâr*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, Halep, 1423, s. 80.

⁹⁷ Aşkar, *DİA*, “Niyâzî-i Mısırî”, XXXIII, s. 167.

⁹⁸ Nisa 4/69 “ومن يطع الله والرسول فأولئك مع الذين أنعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن أولئك رفيقا”/Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır”.

riya ve nifak karışmayan namazın, dosdoğru yola bir örnek olacağını söylemiştir. Hatta kişinin güç yetirdiği halde savaş esnasında ordudan kaçmadığı, kafirlerle savaş sırasında kendi ordusunun mallarına baskın yapmadığı ve kafirlerle savaşanlara yardım ettiği takdirde gazanın da dosdoğru bir yol olacağını söylemiştir. Bunun için her mü'min, Allah'tan "kuluma dilediği verilecektir" hadisinde vaadettiği bu dosdoğru yola ulaştırmasını istemelidir.

Niyâzî-i Mısırî'ye göre bir kişinin Fatiha'yı bu düşüncelerle ömründe bir kez okuması, her gün diliyle bin kez okumasından daha hayırlıdır ve kişinin ömründe bir defa bu fazilete ulaşması için her durumda defalarca okuması emredilmiştir.

"Bunun için Allah bize ve bütün mü'minlere kolaylık versin. Amin. Ey isteyenlere istediğini veren ve merhametlilerin en merhametlisi. Doğuda ve batıda Allah'ın adaleti böyle ortaya çıkıyor" cümleleriyle tefsiri sonlandıran Niyâzî-i Mısırî, ebced hesabıyla not düşmüştür.

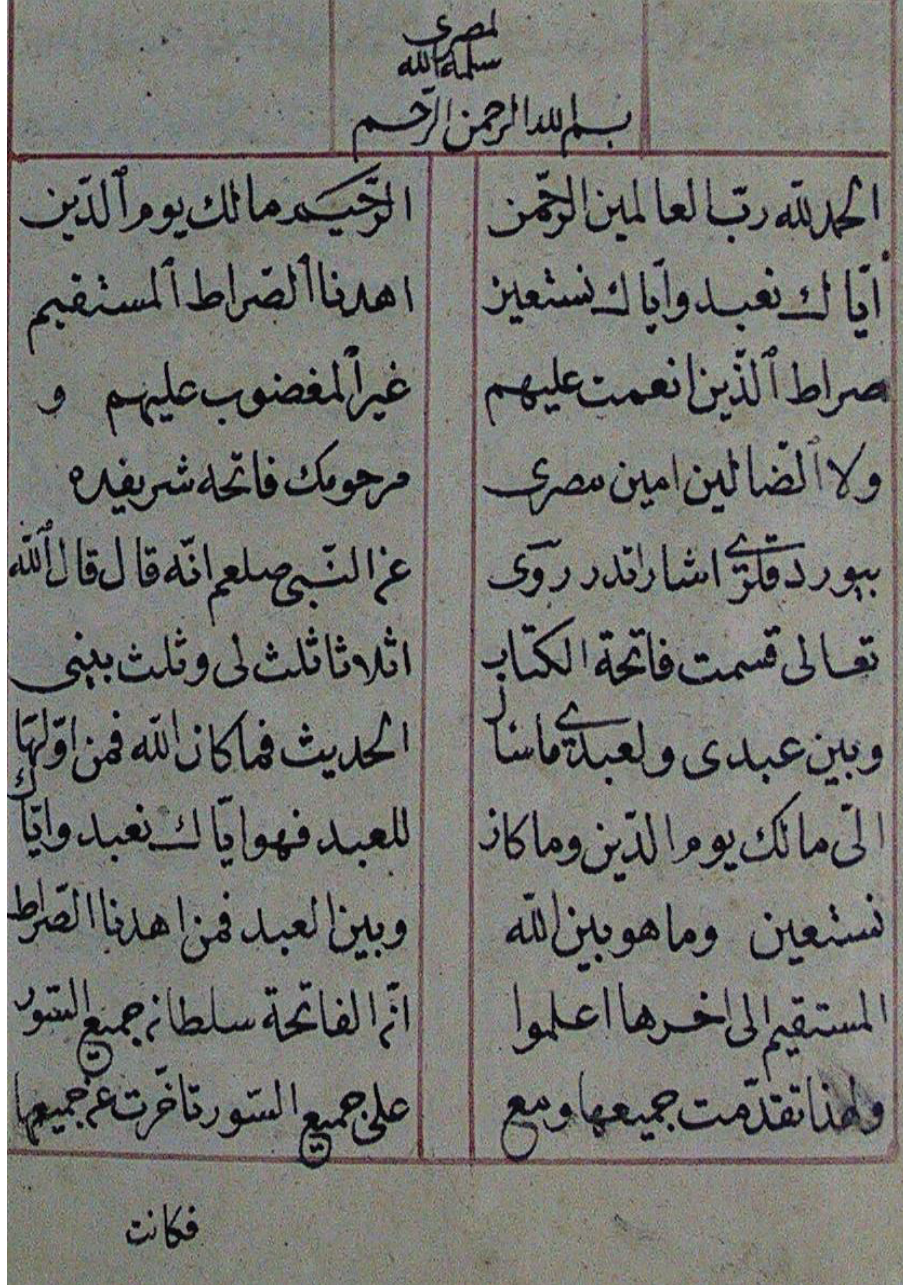
SONUÇ

Niyazî-ı Mısırî, Osmanlı döneminde Anadolu'nun bağrından çıkmış eli kalem tutan, dili kelim dökken mutasavvıf bir şairdir. Nakşibendî tarikatı mensubu olan babasının tekliflerini kabul etmeyerek gençliğinde Halvetî tarikatı şeyhi Malatyalı Hüseyin Efendi'ye intisab etmiştir. Böylece ilim rotasındaki ilk yönünü kendisi çizmiştir. Farklı coğrafyalardan ve değişik hocalardan ders alan Niyazî-ı Mısırî, muhtelif alanlarda eserler te'lif etmiştir. Aldığı çiçeğin özünü balına koyan arı gibi Niyazî-ı Mısırî de hayatındaki bu çeşitliliği eserlerine yansıtmıştır. Tefsir alanına yazdığı bu risalede ise müellifin tasavvuf, Arap dili ve hadis alanındaki bilgisinin tesiri görülmektedir. Fakat sürgünde yaşadıklarının etkisiyle sûrenin tefsiri yer yer mecrasından farklı yönler kaymış sonra yine mevzu aslına rucü' etmiştir.

Niyazî-ı Mısırî, her ne kadar nerede ve ne zaman yazdığını içeren ferağ kaydını düşme de muhteviyatında geçen ifadelerden onun bu risaleyi sürgün yıllarında yazdığı düşüncesine varabiliriz.

Bu risale, tefsir alanına dair yoğun bir bilgi ihtiva etmese de tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılmaya değer bir mektuptur. Aynı zamanda tipik bir tasavvufî tefsir örneği olarak karşımızda durmaktadır. Hem sûreyi yorumlayışı hem de olaylara ayetler ışığında bakışı onu farklı kılmıştır.

Pertev Paşa 244 no'lu nüshanın ilk varağı

Pertev Paşa 244 no'lu nüshanın ilk varağı

۳۳
 اسمه مداومت ايله اولور تعبير واقعه ده يقودر كورمك
 رحمة الله مظهر ونظر عجانده منظر شكيدر. قارار و طول اولور مظهر
 و منظر تزكويرين بنا لفة شكيدر. ايرما قار و چشمه لر و قبول
 و دربار و اقراصا في صور قلبك اخلاص و كمال فاسي و كشف سير
 سلوكه تمام صنفا سي صور بندر. بو طورده دري اي و حدق
 ذات عرق و عشق حقيقيه الهيه به مستغرق اولان ذات في مثال
 و خارج ارقبل و قال متحصل اخلاق الهيه و متحقق اطوار متناجه
 ايله منامره قاسرار و نا اهل عدم اعلان و اظهار قلوب ابرار
 و قبول الاسرار مقتضا سنجه لا بد و لا زم اولدني اهله معلوم
 و وسيله تحصيل معارف علوم مدر. الله تعا اعلم بحقيقة
 الحال. و اليه المرجع و المال. تمت. هذا تفسير فاتحة الكتاب
 للشيخ المصري سلمه الوهاب بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب
 العالمين. الرحمن الرحيم. مالك يوم الدين. اياك نعبد
 و اياك نستعين. اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين
 انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين الاسماء من اول
 الفاتحة الى اسم صراط الكادون ذاتها ^{اي} 794 متقيم صراط
 الذين انعمت عليهم الاسماء الالفية مع الذوات و عشرات المائة

Uşşâkî tekkesi 36 no'lu nüshanın ilk varağı

هذا تفسير الفاتحة الشريفة للحقير محمد المصطفى قدس سره العزير
 بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك نعبد و اياك
 نستعين اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين
 روى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال قال الله تعالى سميت فاتحة الكتاب اثلاثا قلت في وقت
 لعبدى وثالث بينى وبين عبدى ولعبدى ما سأل الحديث فما كان له فمضى او لها الى اياك
 يوم الدين وما كان للعبد فهو اياك نعبد و اياك نستعين وما هو بين الله وبين العبد فمن
 اهدنا الى اخرها اعلموا انه الفاتحة سلطان جميع السور ولهذه القدرت جميعها ومع تقدمها
 على جميع السور اخرت عن جميعها فكانت مفتاح كتاب الله ونسبها هو كالشمس تظلم
 للعينين من بعد صغيرة وكل الطرف من اعم وينبغي ان يكون السلطان بهذا الخلق يعبر
 نفعهم وهم وتقراء ايضا في جميع ركعات الصلوة وبها تتم الدعوات فواجب على كل سلطان
 ان يكون متحققا بها او متعلقا ولا يكون رابعا والتحقق ان يكون كصاحب رضى
 قال في حق رسول الله صلى الله عليه وسلم نعم الرجل صهيب لو لم يخف الله لم يعصم يعني فكيف
 اذا خاف والتخلق ان يكون عالما بما اذا ورع والتعلق ان كان اميا ان يتسبب
 باذيال العلماء العالمين الورعين فهذا هو العدل و رابع هذه التلذذ ظلم و بقدر العدل
 يعبر الدين والدينا وبقدر الظلم يعبر الدين والدينا وكل عادل فهو مدي زمانه وكل جائر
 فهو دجال زمانه معنى الظلم ظلم بالفسر ظلم بالفسر ظلم بالفسر والظلم بالظلم وضع الشئ
 في غير موضعه ويقال من اسلمه اياه فما ظلم وفي المتل من استرعى الذئب فقد ظلم كذا في كتاب
 الصيغ والسلطان ان اراد ان يكون محمودا عند الله وعند الناس فليعلم العدل والانصاف
 والتخلق باخلاق الله الاربعة في الفاتحة اولها ان يكون رب العالمين الذي تحت حكمه معنى يطعم

KAYNAKÇA

- Ahmed b. HANBEL, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *el-Müsned*, (Thk: Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid ve dğlr), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1421/2001.
- Aşkar, Mustafa, “Niyâzî-i Mısırî”, *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellâfleri I-III*, İstanbul, 1333/1917.
- Demirli, Ekrem, “Niyâzî-i Mısırî”, *DİA*, İstanbul, 2007.
- Ebû Bekr er-Râzî, Zeynüddin Ebû Abdullah, *Mubtâru's-Sıhâb*, (Thk: Yusuf eş-Şeyh Muhammed), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1420/1990.
- Ebû Nuaym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdullah, *Ma'rifetü's-Sababe*, (Thk: Adil b. Yusuf el-Azzâzî), Dâru'l-Vatan, Riyad, 1419/1998.
- Ebû'l-Fadl el-Meydanî, Ahmed b. Muhammed, *Mecmeu'l-Emsâl*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (Thk: Ali Muhammed el-Bicâvî), Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1412/1992.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, yrs, trs.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah el-Hâşimî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Thk: Muhammed Abdulkadir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- İbnü'l-Hatîb, Muhyiddin Muhammed b. Kasım b. Yakub, *Ravzu'l-Ahyârî'l-Müntehab min Rebû'l-Ebrâr*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, Haleb, 1423.
- Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî, *Muvatta'*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, Mısır, trs.
- Müslim b. el-Haccac, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sabîb-i Müslim*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru'l-Cîl, Beyrut, trs.
- Niyâzî-i Muhammed Mısırî, *Mawâidu'l-İrfan: İrfan Sofraları*, (Tercüme: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara, 1971.

Niyazî Divanı, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, trs.

es-Seâlibî, Ebu Mansur Abdülmelik b. Muhammed, *et-Temsîl ve'l-Mubâdara*, (Thk: Abdulfettah Muhammed el-Hulv), Darü'l-Arabiyye li'l-Kitab, yrs, 1981.

Yetik, Erhan, "Tasavvufî Açından Fatiha Tefsiri (İsmail-i Ankaravî'nin Futûhat-ı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, Samsun, 1996.

ez-Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Sirrî, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'rabühü*, (Thk: Abdülcelil Abduh Şelebî), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1408/1988.

ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmud Carullah, *el-Keşşâf an Hakiki Gavâmidit-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1407.